

Верховний
Суд

Правові позиції Верховного Суду у справах про спадкування

Постанова Великої Палати
Верховного Суду
від 17 квітня 2018 року у справі № 522/407/15-ц
(№ 14-53цс18)

(строк пред'явлення вимог кредитором до спадкоємців боржника, позовн адавність)

Поняття «строк пред'явлення кредитором спадкодавця вимог до спадкоємців» не тотожне поняттю «позовна давність». Так, частина четверта статті 1281 ЦК України визначає наслідком пропуску кредитором спадкодавця строків пред'явлення вимог до спадкоємців позбавлення права вимоги такого кредитора, який не пред'явив вимоги до спадкоємців, що прийняли спадщину, у строки, встановлені частинами другою і третьою цієї статті. Тоді як згідно з частиною четвертою статті 267 ЦК України вплив позовної давності, про застосування якої заявлено стороною у спорі, є підставою для відмови у позові.

Відтак, визначені статтею 1281 ЦК України строки пред'явлення кредитором вимоги до спадкоємців і позовна давність є різними строками. Вплив перших має наслідком позбавлення кредитора права вимоги (припинення його цивільного права), а отже, і неможливість вимагати у суді захисту відповідного права. Натомість, вплив позовної давності не виключає наявності у кредитора права вимоги та є підставою для відмови у позові за умови, якщо про застосування позовної давності у суді заявила одна зі сторін.

Постанова Великої Палати
Верховного Суду
від 20 березня 2019 року у справі № 350/67/15-ц
(№ 14-652цс18)
(право спадкоємців на звершення приватизації)

Якщо спадкодавець не набув права власності на земельну ділянку згідно зі статтею 125 ЗК України, проте розпочав процедуру приватизації земельної ділянки відповідно до чинного законодавства України, а органами місцевого самоврядування відмовлено спадкоємцям у завершенні процедури приватизації, то спадкоємці мають право звертатися до суду із позовами про визнання відповідного права в порядку спадкування - права на завершення приватизації та одержання державного акта про право власності на землю на ім'я спадкоємця, а не права власності на земельну ділянку.

Якщо видача державного акта про право власності на землю здійснюється на підставі рішення про передачу громадянам України безоплатно у приватну власність земельних ділянок, прийнятого органами місцевого самоврядування відповідно до Декрету Кабінету Міністрів України від 26 грудня 1992 року № 15-92 «Про приватизацію земельних ділянок» (втратив чинності у 2006 році), до спадкоємців переходить право отримати державний акт про право власності на земельну ділянку. Зазначений порядок встановлений законодавством у разі набуття права власності на земельні ділянки шляхом їх приватизації громадянами (частина третя статті 116 ЗК України).

Постанова Великої Палати
Верховного Суду
від 20 листопада 2019 року у справі № 368/54/17
(№ 14-487цс19)
(спадкування земельної ділянки на праві довічного успадкованого володіння)

Дії державних органів щодо надання земельних ділянок громадянам у довічне успадковане володіння були припиненими, проте ті особи, які набули це право у встановленому законом порядку, зберегли його, оскільки законодавство не містить норми, яка б дозволяла припинити право довічного успадкованого володіння земельною ділянкою, а тому таке право є дійсним.

Враховуючи те, що зі смертю особи не відбувається припинення прав і обов'язків, окрім тих, перелік яких визначено у статті 1219 ЦК України, спадкоємець стає учасником правовідношення з довічного успадкованого володіння.

Таким чином, право довічного користування земельної ділянки може бути визнано таким, що успадковане, оскільки таке право не відноситься до тих прав, які не можуть бути успадковані.

Постанова Великої Палати Верховного Суду
від 23 червня 2020 року у справі № 179/1043/16-ц
(№ 14-63цс20)

Спадкування права користування земельною ділянкою

Після отримання у постійне користування земельної ділянки, наданої для ведення селянського (фермерського) господарства, та проведення державної реєстрації такого господарства постійним користувачем цієї ділянки є відповідне господарство, а не громадянин, якому вона надавалась. Тому у такій ситуації зазначене право не може бути об'єктом спадкування, а постійним користувачем вказаної ділянки після смерті засновника залишається селянське (фермерське) господарство. Натомість право довічного успадкованого володіння земельною ділянкою, наданою для ведення селянського (фермерського) господарства, за змістом приписів статті 6 ЗК Української РСР від 18 грудня 1990 року у редакції, чинній до 16 травня 1992 року, могло належати лише фізичній особі та згідно з частиною першою статті 55 цього кодексу у тій же редакції було об'єктом спадкування у випадку смерті громадянина, який вів селянське (фермерське) господарство. Тому таке право зі створенням селянського (фермерського) господарства до останнього не переходило.

Право постійного користування земельною ділянкою, яке належало спадкодавцю, не є тим правом, яке не можна успадкувати. А тому таке право за загальним правилом входить до складу спадщини. Проте право постійного користування земельною ділянкою, яку отримав для ведення селянського (фермерського) господарства його засновник, може бути об'єктом спадкування, якщо зазначена особа до її смерті не змогла створити (зареєструвати) селянське (фермерське) господарство. Тільки у такому разі право постійного користування зазначеною ділянкою входить до складу спадщини у разі смерті цієї особи та може бути успадкованим лише для мети, для якої це право отримав спадкодавець.

Постанова Верховного Суду
від 28 листопада 2018 року у справі
№ 2-1201/2005
(№ 61-13700св18)

(скасування чи визнання заповіту недійсним)

Аналіз змісту глави 85 ЦК України свідчить, що у цивільному законодавстві не передбачено можливості скасування заповіту за позовом заінтересованої особи в судовому порядку. Право скасувати заповіт належить лише заповідачу (статті 1254 ЦК України). Тоді як за позовом заінтересованої особи суд визнає заповіт недійсним, якщо буде встановлено, що волевиявлення заповідача не було вільним і не відповідало його волі (частина друга статті 1257 ЦК України).

Ще один правовий висновок

Згідно частини п'ятої статті 174 ЦПК України (у редакції, чинній на момент ухвалення рішення суду першої інстанції) суд не приймає відмову позивача від позову, визнання позову відповідачем у справі, в якій особу представляє її законний представник, якщо його дії суперечать інтересам особи, яку він представляє.

(законний представник визнав позов всупереч інтересам неповнолітнього)

Постанова Верховного Суду
від 26 червня 2019 року у справі
№ 369/3186/17
(№ 61-42486св18)

*Складення нового заповіту передбачає втрату чинності попереднім заповітом
повністю або частково*

Аналіз частини другої та третьої статті 1254 ЦК України дозволяє констатувати, що законодавець для випадку, коли заповідачем складено декілька заповітів, передбачив правила, що повинні враховуватися для того, щоб визначити який саме заповіт (заповіти) визначає (визначають) спадкоємця (спадкоємців) і/або спадкове майно.

Такі правила полягають в тому, що:

по-перше, внаслідок складення нового заповіту відбувається втрата чинності попереднім заповітом. Тобто, якщо новий заповіт повністю суперечить попередньому заповіту, то новий заповіт скасовує попередній заповіт і визначення спадкоємця (спадкоємців) і/або спадкового майна відбувається на підставі останнього заповіту;

по-друге, внаслідок складення нового заповіту відбувається часткова втрата чинності попереднім заповітом. Тобто, якщо новий заповіт частково суперечить попередньому заповіту, то новий заповіт тільки частково скасовує попередній заповіт і визначення спадкоємця (спадкоємців) і/або спадкового майна відбувається на підставі двох заповітів.

Постанова Верховного Суду
від 21 березня 2018 року у справі
№ 161/11682/15-ц
(№ 61-3563св18)

заборгованості за аліментами переходить до спадкоємців

Борг спадкодавця за аліментами стягується за рахунок активів спадкової маси і не є таким зобов'язанням, яке нерозривно пов'язане із особою боржника

Постанова Верховного Суду
від 20 лютого 2019 року
справа № 755/7730/16-ц
провадження № 61-2935св18

Обставини, які підлягають встановленню при вирішенні спорів про стягнення заборгованості за вимогами кредитора до спадкоємців боржника

При вирішенні спорів про стягнення заборгованості за вимогами кредитора до спадкоємців боржника, судам для правильного вирішення справи необхідно встановлювати такі обставини:

- чи пред'явлено вимогу кредитором спадкодавця до спадкоємців боржника у строки, визначені частинами другою та третьою статті 1282 ЦК України, оскільки у разі пропуску таких строків, на підставі частини четвертої статті 1281 ЦК України кредитор позбавляється права вимоги;
- коло спадкоємців, які прийняли спадщину;
- при дотриманні кредитором строків, визначених статтею 1282 ЦК України, та правильному визначенні кола спадкоємців, які залучені до участі у справі як відповідачі, суд встановлює дійсний розмір вимог кредитора (перевіряє розрахунок заборгованості станом на день смерті боржника, який є днем відкриття спадщини);
- при доведеності та обґрунтованості вимог кредитора боржника, суду належить встановити обсяг спадкового майна та його вартість, визначивши тим самим межі відповідальності спадкоємця (спадкоємців) за боргами спадкодавця відповідно до частини першої статті 1282 ЦК України.

Постанова Верховного Суду
від 18 вересня 2019 року у справі
№ 640/6274/16-ц
(№ 61-25487св18)

*зобов'язання за попередніми договорами купівлі-продажу та договором
позики входять до складу спадщини*

У разі охоплення заповітом усієї спадщини право на спадкування за законом одержують особи, визначені у статтях 1261-1265 цього Кодексу.

Зібраними у справі доказами підтверджено наявність у спадкодавця іншого майна, яке не охоплене заповітом.

У справі, яка переглядається, встановлено, що між ОСОБА_4 та ОСОБА_9 існували договірні правовідносини щодо позики та передніх договорів купівлі-продажу.

В матеріалах справи відсутні докази, що підтверджують повернення позики та укладення спірних договорів купівлі-продажу.

Відповідно до частини першої статті 608 ЦК України зобов'язання припиняються смертю боржника, якщо воно є нерозривно пов'язане з його особою і у зв'язку з цим не може бути виконане іншою особою.

Перелік зобов'язань, які не входять до складу спадщини визначені статтею 1219 ЦК України, отже зобов'язання за попередніми договорами купівлі-продажу та договором позики входять до складу спадщини.

Постанова Верховного Суду
від 04 квітня 2018 року у справі
№ 233/6868/15-ц
(№ 61-5921св18)

Усунення від права на спадкування

За змістом статті 1224 ЦК України при вирішенні питання про усунення від права на спадкування має значення сукупність обставин.

Підлягають доведенню факти, що спадкодавець перебував у безпорадному стані і потребував сторонньої допомоги (може підтверджуватись медичною документацією), відповідач мав можливість надавати допомогу, проте ухилявся від її надання ...

Визначення додаткового строку для подання заяви про прийняття спадщини

приклади справи, де додатковий строк визначено:

- ❑ постанова ВС від 08 травня 2019 року у справі № 357/13630/16-ц (перебування у місцях позбавлення волі, втрата паспорта);
- ❑ постанова ВС від 28 серпня 2019 року у справі № 612/728/17 (тривала хвороба спадкоємця);
- ❑ постанова ВС від 04 вересня 2019 року у справі № 689/1760/16-ц (перебування на службі у складі ЗСУ, участь в АТО);
- ❑ постанова ВС від 16 жовтня 2019 року у справі № 521/8988/17 (відсутність посольства України у країні проживання спадкоємця);
- ❑ постанова ВС від 20 листопада 2019 року у справі № 520/4608/17 (відсутність у спадковому реєстрі записів про відкриття спадкової справи за умови наявності доказів про відправлення спадкоємцем заяви про прийняття спадщини);
- ❑ постанова ВС від 22 січня 2020 року у справі № 592/18695/18 (відсутність у спадкоємця свідоцтва про смерть спадкодавця);
- ❑ постанова ВС від 04 березня 2020 року у справі № 640/8507/17 (тривала хвороба спадкоємця, водночас перебування за межами України не є поважною причиною, оскільки спадкоємець не була позбавлена можливості звернутися до консульства);

- ❑ постанова ВС від 25 березня 2020 року у справі № 296/12396/18 (необізнаність про існування заповіту, невчинення нотаріусом дій для повідомлення про відкриття спадщини);
- ❑ постанова ВС від 15 квітня 2020 року у справі № 190/106/18 (незначний проміжок пропуску строку, наявність заповіту на єдиного спадкоємця);
- ❑ постанова ВС від 24 червня 2020 року у справі № 759/10380/16-ц (відповідач у встановленому законом порядку спадщину не прийняла, тому не відноситься до осіб, які мають право на апеляційне оскарження судового рішення);
- ❑ постанова ВС від 07 жовтня 2020 року у справі № 478/1804/17-ц (необізнаність спадкоємця про наявність заповіту за умови не перебування останнього у родинних відносинах із спадкодавцем);

Відмовлено у визначенні додаткового строку на для подання заяви про прийняття спадщини

- ❑ постанова ВС від 03 липня 2019 року у справі № 320/2866/17 (юридична необізнаність та проживання за межами України);
- ❑ постанова ВС від 12 червня 2019 року у справі № 562/713/18 (юридична необізнаність);
- ❑ постанова ВС від 04 вересня 2019 року у справі № 392/1478/16-ц (сімейні та побутові труднощі);
- ❑ постанова ВС від 13 листопада 2019 року у справі № 205/5536/17 (юридична необізнаність, незначний період пропуску строку для подання заяви (6 днів));
- ❑ постанова ВС від 01 квітня 2020 року у справі № 361/7454/18 (пропущення строку на подання заяви про прийняття спадщини більше ніж на три роки);
- ❑ постанова ВС від 27 травня 2020 року у справі № 336/1127/17 (незнання про смерть спадкодавця);
- ❑ постанова ВС від 03 червня 2020 року у справі № 524/8218/16-ц (перебування на території Російської Федерації, оскільки не позбавлений можливості подати заяву засобами поштового зв'язку);

- ❑ постанова ВС від 02 липня 2020 року у справі № 389/1813/18 (необізнаність про смерть спадкодавця);
- ❑ постанова ВС від 19 серпня 2020 року у справі № 347/2155/18 (проживання за межами території України та юридична необізнаність);
- ❑ постанова ВС від 30 вересня 2020 року у справі № 635/4551/18 (наявність певних захворювань у спадкоємця, здійснення допомоги члену сім'ї, який перебуває на лікуванні в умовах стаціонару);

Постанова Верховного Суду
від 30 травня 2018 року у справі
№ 483/597/16-ц
(№ 61-5184св18)

зменшення обов'язкової частки у спадщині

Цивільним законодавством не передбачено такого способу захисту цивільних прав, як позбавлення обов'язкової частки у спадщині, а можливе лише зменшення її розміру.

Тлумачення аб. 2 ч. 1 статті 1241 ЦК України свідчить, що зменшення розміру обов'язкової частки у спадщині можливе з урахуванням (а) характеру відносин між спадкоємцями і спадкодавцем; (б) наявності інших обставин, що мають істотне значення. Позбавлення особи права на обов'язкову частку судом ЦК України не передбачено, хоча особа, яка має право на обов'язкову частку, може бути усунена від права на спадкування відповідно до статті 1224 ЦК України.

Постанова Верховного Суду
від 04 вересня 2019 року у справі
№ 450/328/15-ц
(№ 61-14110св18)

право на обов'язкову частку не входить до складу спадщини

При розгляді справ про визнання права власності на спадкове нерухоме майно у випадках, якщо спадщина прийнята, проте спадкоємцем не здійснено державну реєстрацію права на спадщину, слід брати до уваги, що законодавець розмежовує поняття «виникнення права на спадщину» та «виникнення права власності на нерухоме майно, що входить до складу спадщини», і пов'язує із виникненням цих майнових прав різні правові наслідки.

До складу спадкової маси включається не обов'язкова частка як така, а конкретне майно, право власності на яке належало спадкодавцю відповідно до розміру цієї частки.

Постанова Об'єднаної палати Верховного Суду
від 23 січня 2019 року у справі
№ 2-2697/11
(№ 61-28147сво18)

*Заміна сторони у виконавчому провадженні у разі смерті боржника за наявності
спадкоємців*

Відповідно до частини першої статті 1296 ЦК України спадкоємець, який прийняв спадщину, може одержати свідоцтво про право на спадщину.

Незалежно від часу прийняття спадщини вона належить спадкоємцеві з часу відкриття спадщини (частина п'ята статті 1268 ЦК України).

Згідно з частиною першою статті 1297 ЦК України спадкоємець, який прийняв спадщину, у складі якої є нерухоме майно, зобов'язаний звернутися до нотаріуса за видачею йому свідоцтва про право на спадщину на нерухоме майно.

Однак відсутність свідоцтва про право на спадщину не позбавляє спадкоємця права на спадщину (частина третя статті 1296 ЦК України).

Аналіз зазначених норм права дає підстави для висновку, що хоч отримання спадкоємцем, який прийняв спадщину, свідоцтва про право на спадщину відповідно до статті 1296 ЦК України є правом, а не обов'язком спадкоємця, однак відсутність у спадкоємця такого свідоцтва не може бути підставою для відмови у задоволенні вимог кредитора.

Постанова Об'єднаної палати Верховного Суду
від 20 червня 2019 року у справі
№ 185/998/16-ц
(№ 61-33766сво19)

Пред'явлення позову до померлої особи

Якщо позов пред'явлено до померлої особи, то суд своєю ухвалою закриває провадження у справі, так як справа не підлягає розгляду в порядку цивільного судочинства.

Якщо правонаступництво у справі допускається, то правонаступників можна залучити тільки у випадку, коли смерть особи сталася після набуття нею статусу сторони у справі, тобто після відкриття провадження у справі.

При цьому незалежно від кількості процесуальних дій, які були вчинені судами та учасниками судового процесу під час розгляду справи, суд зобов'язаний закрити провадження у справі. На такі дії суду не впливає те, що у справі беруть участь відповідачі-спадкоємці, які на час розгляду справи мають цивільну процесуальну правосуб'єктність і не заявляли клопотання про закриття провадження у справі.

Постанова Верховного Суду
від 05 лютого 2020 року у справі
№ 564/721/16-ц
(№ 61-1654св19)

Право вимоги кредитора до спадкоємців про стягнення у межах вартості спадкового майна грошових коштів на підставі статті 625 ЦК України

В силу положень статті 1282 ЦК України у спадкоємців із прийняттям спадщини виникає обов'язок задовольнити вимоги кредитора спадкодавця за зобов'язаннями, які існували на час відкриття спадщини.

За приписами частини другої статті 1282 ЦК України вимоги кредитора спадкоємці зобов'язані задовольнити шляхом одноразового платежу, а тому таке зобов'язання спадкоємців може бути грошовим.

За змістом норми статті 625 ЦК України закону нарахування інфляційних втрат на суму боргу та трьох процентів річних входять до складу грошового зобов'язання і вважаються особливою мірою відповідальності боржника за прострочення грошового зобов'язання.

Постанова Верховного Суду
від 04 грудня 2019 року у справі
№ 697/2052/17-ц
(№ 61-3014св19)

*Належний відповідач у справах про визначення додаткового строку для подання заяви
про прийняття спадщини*

Відповідачами у справах про визначення додаткового строку для подання заяви про прийняття спадщини є спадкоємці, які прийняли спадщину. При відсутності інших спадкоємців за заповітом і за законом, усунення їх від права на спадкування, неприйняття ними спадщини, а також відмови від її прийняття відповідачами є територіальні громади в особі відповідних органів місцевого самоврядування за місцем відкриття спадщини.

Стаття 1281 ЦК України. Пред'явлення кредитором спадкодавця вимог до спадкоємців.

До внесення змін Законом №2478-VIII від 03 липня 2018 року

Спадкоємці зобов'язані повідомити кредитора спадкодавця про відкриття спадщини, якщо їм відомо про його борги (частина перша).

Кредиторові спадкодавця належить протягом шести місяців від дня, коли він дізнався або міг дізнатися про відкриття спадщини, пред'явити свої вимоги до спадкоємців, які прийняли спадщину, незалежно від настання строку вимоги (частина друга).

Якщо кредитор спадкодавця не знав і не міг знати про відкриття спадщини, він має право пред'явити свої вимоги до спадкоємців, які прийняли спадщину, протягом одного року від настання строку вимоги (частина третя).

Після внесення змін Законом №2478-VIII від 03 липня 2018 року (введений в дію 04.02.2019 року)

Спадкоємці зобов'язані повідомити кредитора спадкодавця про відкриття спадщини, якщо їм відомо про його борги, **та/або якщо вони спадкують майно, обтяжене правами третіх осіб** (частина перша).

Кредиторові спадкодавця належить пред'явити свої **вимоги до спадкоємця, який прийняв спадщину, не пізніше шести місяців з дня одержання спадкоємцем свідоцтва про право на спадщину на все або частину спадкового майна незалежно від настання строку вимоги** (частина друга).

Якщо кредитор спадкодавця не знав і не міг знати про прийняття спадщини або про одержання спадкоємцем свідоцтва про право на спадщину, він має право пред'явити свої вимоги до спадкоємця, який прийняв спадщину, протягом шести місяців з дня, коли він дізнався про прийняття спадщини або про одержання спадкоємцем свідоцтва про право на спадщину (частина третя).

ДЯКУЮ ЗА УВАГУ!!!